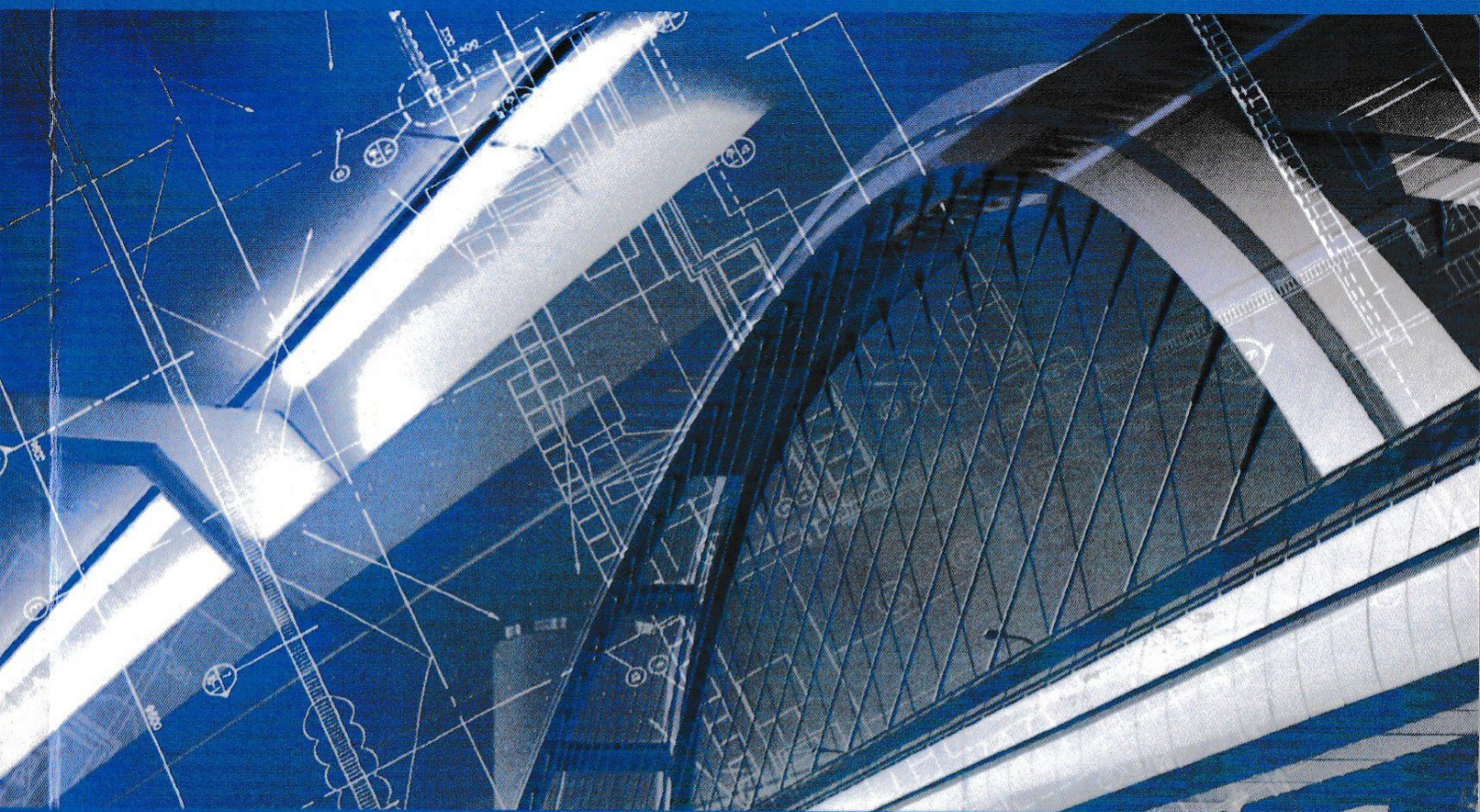

**С.М. Уминський, Б.В. Лебедев,
П.І. Осадчук, С.С. Житков**

Технологія конструкційних матеріалів та матеріалознавство

**ОДЕСА
ТЕС
2020**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

С.М.Уминський, Б.В.Лебедев, П.І.Осадчук, С.С.Житков

**Технологія конструкційних матеріалів та
матеріалознавство**

**Рекомендовано Вченою Радою Одеського Державного аграрного
університету як навчальний посібник для студентів вищих навчальних
закладів**

**ОДЕСА
ТЕС
2020**

ББК 34.41
УДК 622.75:629.7

У 533 Уминський, Сергій Михайлович
Технологія конструкційних матеріалів та матеріалознавство: Навчальний посібник / С.М. Уминський, Б.В. Лебедев, П.І. Осадчук, С.С. Житков; Одеса: ТЕС, 2020. – 180 с. ISBN 978-617-7711-53-6

У навчальному посібнику розглядається будова металів, методи дослідження їх структури, основні механічні властивості матеріалів, виробництво чавуну та сталі, залізовуглецеві сплави, сплави кольорових металів, неметалеві матеріали та їх застосування, технологія зварювання та паяння металів, область вживання зварки при оперативному ремонті, обробка металів різанням, металорізальні верстати та інструменти, принципи вибору режимів обробки різанням слюсарні операції. В посібнику викладено конспекти лекцій з курсу «Технологія конструкційних матеріалів та матеріалознавство». Навчальний посібник призначений для студентів та аспірантів технічних спеціальностей університетів.

Ілл. 49, табл. 27, бібл. 58.

Рецензенти:

- В.П. Ларшин, д.т.н., професор Одеського національного політехнічного університету;
- О.Ю. Браїлов, д.т.н., старший науковий співробітник, професор Одеської державної академії будівництва та архітектури;
- Є.В. Михайлов, д.т.н., професор Таврійського державного агротехнологічного університету.

Рекомендовано до друку вченою радою Одеського державного аграрного університету (протокол № 4 від 29 жовтня 2019 р.).

ISBN 978-617-7711-53-6

Зміст

Вступ.....	6
1.Будова та властивості металів і сплавів. Основи теорії сплавів.....	7
1.1. Зміст предмету «Матеріалознавство та технологію конструкційних матеріалів».....	7
1.2 Класифікація металів і сплавів.....	7
1.3 Кристалізація металів та їх будова.....	9
1.4 Дефекти кристалічної будови металів.....	11
1.5 Алотропічні перетворення металів (на прикладі чистого заліза).....	13
2. Механічні властивості матеріалів.....	15
2.1 Навантаження, деформація, напруження, жорсткість.....	15
3. Твердість та методи її визначення.....	18
4. Теорія сплавів. Діаграми стану сплавів.....	22
4.1 Основи теорії сплавів.....	22
4.2 Діаграми стану сплавів.....	23
4.3 Види діаграм стану двокомпонентних сплавів.....	25
5. Будування залізовуглецевих сплавів.....	30
5.1 Діаграма стану системи залізо-вуглець.....	30
5.2 Формування структури сталей.....	32
5.3 Формування структури чавунів.....	33
6. Виробництво чавуна і сталі.....	38
6.1 Технологічна схема чорних металів.....	40
6.2 Доменний процес.....	40
6.3 Способи виробництва сталі.....	42
7. Конструкційні та інструментальні сталі, чавуни.....	51
7.1 Класифікація вуглецевих сталей.....	51
7.2 Леговані сталі.....	53
7.3 Конструкційні леговані сталі.....	54
7.4 Сталі та сплави з особливими властивостями.....	54
7.5 Інструментальні леговані сталі.....	56
7.6 Швидкорізальні інструментальні сплави.....	57
7.7 Металокерамічні тверді сплави.....	57
7.8 Мінералокерамічні тверді сплави.....	58
7.9 Чавуни, їх класифікація, структура та властивості.....	59
8. Сутність процесу і види термообробки металів.....	62
8.1 Основні теорії термічної обробки.....	62
8.2 Ріст зерна аустеніту при нагріванні.....	64
8.3 Перетворення переохолодженого аустеніту.....	66
9. Основні види термічної обробки металів.....	67
9.1 Класифікація видів термічної обробки.....	67
9.2 Відпал сталі.....	67
9.3 Гартування сталі.....	70
9.4 Відпуск сталі.....	70
9.5 Загальна характеристика хіміко – термічної обробки.....	71
9.6 Цементация сталі.....	72

9.7 Азотування.....	73
9.8 Нітроцементация.....	74
9.9 Цианірування.....	75
9.10 Дифузійна металізація.....	75
10. Практична робота 1.....	75
11. Кольорові метали і неметалеві матеріали.....	82
11.1 Основні властивості, маркування, застосування міді та її сплавів.....	82
11.2 Антифрикційні сплави та їх застосування.....	84
11.3 Основні властивості, маркування, застосування алюмінію та його сплавів.....	87
11.4 Деформовні алюмінієві сплави.....	89
11.5 Термічна обробка алюмінієвих сплавів.....	91
12. Неметалеві матеріали та їх застосування.....	92
12.1 Полімери і їх властивості.....	92
12.2 Термопластичні пластмаси.....	96
12.3 Термореактивні пластмаси.....	96
12.4 Гумові матеріали.....	98
12.5 Деревина.....	102
12.6 Неорганічне скло.....	103
12.7 Лакофарбові матеріали.....	104
13. Технологічні способи виготовлення деталей.....	105
13.1 Ливарне виробництво, властивості ливарних сплавів.....	105
13.2 Вимоги щодо виготовлення та технологія виготовлення моделей та виливків.....	105
13.3 Виливки у разових ливарних формах.....	107
13.4 Технологія ручного формування.....	110
14. Технологія обробки тиском.....	111
14.1 Технологія прокатування.....	111
14.2 Прокатування листового та профільного металу.....	112
14.3 Волочіння, пресування, кування.....	114
14.4 Пресування.....	115
14.5 Кування.....	117
14.6 Штампування.....	118
15. Обробка металів різанням, металорізальні верстати та інструменти.....	121
16.1. Загальні відомості з обробки матеріалів різанням.....	121
16.2. Фізична сутність обробки матеріалів різанням.....	122
16.3. Стружка.....	123
16.4. Рівняння теплового балансу.....	125
16.5. Фізичні процеси, що протікають при зношуванні інструменту.....	125
17. Металообробні верстати. Точіння.....	126
17.1. Принципи вибору режимів обробки різанням.....	127
17.2. Елементи режиму різання, що визначаються кресленням деталі, яка виготовляється.....	130
17.3. Кінематичні елементи режиму токарної обробки.....	133
17.4. Налаштування токарного верстата для обробки за обраним режимом.....	133
18. Слюсарні операції.....	134

18.1. Слюсарні роботи.....	134
18.2. Підготовчі операції: правка і рихтування; площинна і просторова розмітка; рубка металу; гнуття; різання.....	135
18.3. Розмірна обробка: обпилювання металу; обробка отворів; обробка різьбових поверхонь.....	137
18.4. Шабрування.....	138
19. Обробка отворів. Свердлильні і розточувальні верстати.....	139
Свердління, зенкерування та розвертання.....	
19.1. Розточування.....	141
19.2. Свердлення.....	144
19.3. Зенкерування.....	146
19.4. Розгортання.....	146
19.5. Протягування.....	147
19.6. Шліфування отвірів.....	149
19.7. Хонінгування.....	159
Лабораторна робота № 1.....	153
20. Технологія зварювання і паяння матеріалів.....	156
20.1. З'єднання в техніці.....	156
20.2. Класифікація з'єднань.....	156
20.3. Паяння матеріалів.....	158
20.4. Зварювання металів.....	161
20.5. Класифікація способів зварювання.....	163
21. Технологія зварювання.....	166
21.1. Область вживання зварки при оперативному ремонті.....	167
21.2. Конструктивне оформлення зварних з'єднань і підготовка кромок перед зваркою.....	169
21.3. Вибір параметрів зварювання.....	172
21.4. Контроль якості зварки в польових умовах.....	176
Практична робота 1.....	178
Література.....	180

ВСТУП

Швидкий розвиток техніки вимагав застосування нових металічних матеріалів, що стали можливим тільки тоді, коли почалось систематичне вивчення зв'язків між складом, обробкою, будовою і властивостями металів і сплавів. Усе це вимагало також підготовки фахівців з матеріалознавства. Матеріалознавство, як спеціальна дисципліна сформувалася протягом останніх ста років. В наш час виробництво металів виконує одну з основних функцій в господарстві будь-якої країни, а продукція металургії має пріоритетне значення на світових ринках.

Дисципліна **"Технологія конструкційних матеріалів і матеріалознавство"** (ТКМ і М) об'єднує ряд сучасних найпоширеніших технологій, ефективність яких перевірена у виробничих умовах багатьох країн світу. Такі технології використовують для добування металів із руд і виготовлення сплавів, для отримання різноманітних неметалевих матеріалів, для формоутворення проміжних виробів - заготовок та готових виробів-деталей шляхом лиття, обробки тиском, зварювання, обробки різанням та іншими методами. Набуті знання про структуру та властивості конструкційних матеріалів допомагають глибше зрозуміти фізичну суть описуваних процесів. Унаслідок матеріалознавчих досліджень в промислове виробництво запроваджуються нові матеріали (надтверді, жароміцні, порошкові, полімерні, композитні тощо). Важливе місце в машинобудуванні займає виготовлення заготовок, форма та розміри яких повинні бути як найближчі до форми та розмірів деталей, внаслідок чого істотно зменшуються відходи металу в стружку під час подальшої обробки різанням. Удало вибрані матеріали в поєднанні зі зміцнювальними обробками або з нанесенням спеціальних поверхневих покриттів та раціонально вибрані сучасні технології формоутворення забезпечують високі експлуатаційні якості деталей та низьку їх собівартість. Все це відкриває широкі можливості для створення конкурентоздатних конструкцій машин, приладів, апаратів, пристроїв, інструментів тощо.

Мета дисципліни ТКМ і М — вивчення фундаментальних положень про типи та види матеріалів, які використовуються в техніці, основне поняття про кристалізацію і структуру металів і сплавів, будову і загальні властивості конструкційних матеріалів, основні поняття теорії сплавів і теорії термічної обробки, а також придбання практичних навичок при вибиранні конструкційних матеріалів під час експлуатації і ремонту деталей техніки, вміння застосовувати властивості різних матеріалів в конструкціях. Вивчення дисципліни сприяє успішному засвоєнню інших технологічних дисциплін, що формують професійний рівень майбутнього інженера-механіка.